

ДИДАКТИЧНА ГРА НА УРОКАХ ПРИРОДОЗНАВСТВА ЯК ЗАСІБ АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Н.Трохіна, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

*Науковий керівник: О.В.Колосова, кандидат педагогічних наук, старший викладач
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)*

DIDACTIC GAMES AT NATURE STUDY LESSONS AS A MEANS OF ACTIVATION OF COGNITIVE ACTIVITY OF YOUNGER SCHOOLCHILDREN

N.Trokhina, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті аналізуються ресурси початкового навчання у контексті активізації навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів на уроках природознавства, а саме, про застосування дидактичних ігор, які створюють сприятливі умови для розвитку навчально-пізнавального інтересу, формування мотивів і мотивації навчання.

Ключові слова: навчально-пізнавальна діяльність, природознавство, молодші школярі, дидактичні ігри.

Abstract. The article analyzes the resources of primary education in the context of activating the educational and cognitive activity of younger pupils at the nature study lessons, namely, the using didactic games that create favorable conditions for the development of educational and cognitive interest, the formation of motives and motivation of education.

Keywords: educational and cognitive activity, nature study, primary schoolchildren, didactic games.

Сьогодні, як ніколи широко усвідомлюється відповідальність суспільства за виховання підростаючого покоління. Початкова ланка освіти складає фундамент для набуття учнями в майбутньому необхідних життєвих компетентностей (Н. Бібік, Я. Кодлюк, О.Савченко, Л. Хомич та ін.). Як зазначено у «Білій книзі» національної освіти, від результативності початкової освіти значною мірою залежить якість функціонування середньої і старшої школи [1]. Науковцями встановлено, щоб навчання приносило дитині радість, слід спрямовувати цей процес на розвиток її навчально-пізнавальної діяльності, яка саме і збагачує розвивальний потенціал змісту навчання [6, 240].

Актуальність проблеми активізації навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів, зокрема, на уроках природознавства підтверджується основними завданнями зазначеними у Державному стандарті, інтенсифікацією навчального процесу, що ставить завдання пошуку засобів підтримки в учнів інтересу до матеріалу, що вивчається, протягом усього заняття.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дає змогу стверджувати, що різні аспекти проблеми активізації навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів виступають предметом посиленої уваги науковців. Так, теоретичні аспекти проблеми розвитку пізнавальної діяльності учнів висвітлено у науковому доробку Л. Аристової, Н. Бібік, П.Підкасистого, І. Харламова, Г. Щукіної та ін. У дослідженнях В. Давидова, П. Гальперіна, Л. Занкова, Д. Ельконіна містяться конструктивні ідеї щодо шляхів і засобів підвищення активності саме молодших школярів у навчально-пізнавальній діяльності. Проблема управління навчально-пізнавальною діяльністю стала предметом дослідження П.Атаманчука, Б. Коротяєва, В. Лозової, В. Онищука, Т. Шамової та інших. Основні положення сучасної теорії розвитку пізнавального інтересу як вагомому мотиву учіння відображено в працях В. Вергасова, Г. Щукіної, О. Савченко.

На думку дидактів, пізнавальна діяльність – це складний процес, що включає такі взаємопов'язані компоненти як: пізнавальний інтерес, пізнавальну активність, пізнавальну самостійність і пізнавальні здібності. Активізація ж пізнавальної діяльності учнів відбувається за умови розвитку і вдосконалення всіх її компонентів. Науковці розкривають вікові особливості розвитку пізнавальної діяльності, характеризують умови, принципи, методи та засоби її формування [1].

На думку науковців (П. Голант, М. Данилов, Н. Дайрі, Б. Єсіпов, Р. Лемберг, І. Малкін, Р. Мікельсон, І. Огородніков, Т. Панфілов, М. Скаткін, Р. Срода, А. Усова та ін.), правильно організована пізнавальна робота учнів на уроці сприяє значному підвищенню ефективності навчання, активізації навчально-пізнавальної діяльності. Так, досліджуючи проблему активізації, Г. Шукіна основну увагу приділяє спільній діяльності викладача та учнів, спонуканню учнів до її енергійного, цілеспрямованого здійснення, подоланню інерції та пасивних стереотипних форм викладання та навчання. Інші дослідники доводять переваги проблемного навчання у цьому плані [7].

З точки зору педагогічної психології навчально-пізнавальна діяльність – це один з основних видів діяльності людини, спрямований на її саморозвиток, у процесі, якого відбувається оволодіння змістом начальних предметів і необхідними засобами або уміннями і навичками, за допомогою яких учень отримує освіту [3]. Розвиток психологічних чинників навчальної успішності, внутрішні функціональні зміни в структурі пізнавальної сфери учня, динаміка інформаційної ваги психічних функцій навчальної успішності молодших школярів залежать від ефективності розвитку їх пізнавальних інтересів (О. Балл, О. Нестерова, В. Семиченко та ін.).

Пізнавальна діяльність молодших школярів на уроках природознавства проявляється перш за все у ставленні учня до предмету. Це зумовлено тим, що його вивчення ґрунтується на засвоєнні системи інтегрованих знань про природу і людину, безпосередніх дитячих спостереженнях за навколишніми явищами та об'єктами природи, елементарних дослідженнях, які проводять учні, опанування способів навчально-пізнавальної і природоохоронної діяльності.

Сучасний підхід до педагогічного процесу початкової школи спрямований на те, що вчитель не лише виховує й навчає, але й активізує, стимулює прагнення учнів до саморозвитку, створює йому умови до самовдосконалення. У зв'язку з цим перед вчителем стоїть проблема вибору ефективних методів активізації навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів, що забезпечують теоретичну та практичну діяльність учнів.

Як переконливо засвідчує аналіз практичної діяльності творчих учителів, використання методів активізації навчально-пізнавальної діяльності сприяє впровадженню в дидактичний процес технології особистісно-орієнтованого навчання та забезпечує особистісну спрямованість кожного навчального заходу. Натомість, під час проведення особистісно-орієнтованого уроку вчитель повинен з повагою ставитися до будь-якого висловлювання учня з обговорюваної навчальної теми. За таких умов учні прагнутимуть бути «почутими», без вагань висловлюватимуть свої думки, пропонуватимуть, не боячись помилитися, свої варіанти для обговорення.

Отже, сучасна дидактика вимагає від суб'єктів учіння не тільки зрозуміти, запам'ятати й відтворити отримані знання, але й, найголовніше, – вміти ними оперувати, ефективно застосовувати в професійній діяльності й творчо розвивати. Досягненню цієї мети сприяють методи активізації навчально-пізнавальної діяльності, спрямовані на розвиток в учнів творчого самостійного мислення і здатності кваліфіковано розв'язувати професійні завдання. Використання цих методів забезпечує тісний зв'язок теорії з практикою, розвиток нестандартного стилю мислення, рефлексивної сфери мислення (самосвідомості й саморегуляції розумової діяльності), створення атмосфери співробітництва, розвиток навичок спілкування. Ю. Бабанський визначає методи активізації навчально-пізнавальної діяльності як сукупність прийомів і способів психолого-педагогічного впливу на учнів, що спрямовані на розвиток у них вмінь та навичок нестандартного розв'язання певних проблем [9].

Природознавство як навчальний предмет має великі можливості для навчання та виховання школярів. Учні початкових класів одержують елементарні відомості про неживу й живу природу, знайомляться із деякими видами виробництва й працею людей своєї області (краю), району, міста, села. У зміст природознавства як навчального предмету входить безпосереднє вивчення дітьми об'єктів природи шляхом проведення спостережень, постановки дослідів з рослинами й тваринами, ознайомлення школярів із трудовою діяльністю людини, а також практична участь школярів у праці. При вивченні природознавства учень повинен опанувати не тільки необхідними знаннями про природу, але й знаннями про способи їх одержання (діями по їх одержанню - аналізом, синтезом, узагальненням, абстрагуванням).

Аналізуючи наукову літературу та виходячи з вимог навчальної програми курсу «Природознавство», визначено низку методів формування предметних, ключових та міжпредметних компетентностей, які передбачають активну пізнавальну діяльність молодших школярів. Так, на наше переконання, до ефективних методів активізації навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів на уроках природознавства доцільно відносити насамперед дидактичні ігри. Проблемі застосування дидактичної гри в процесі активізації пізнавальної діяльності молодших школярів присвячено чимало наукових досліджень (Л. Божович, А. Макаренка, Є. Тихеєвої, К. Ушинського та ін.).

Численні дидактичні дослідження свідчать, що ігрова діяльність для дітей початкової школи продовжує посідати значне місце в житті дитини і не втрачає для неї привабливості. Дійсно, ігрові технології сприяють активізації пізнавальної діяльності молодших школярів, бо відповідають їх потребам і можливостям. Дидактичні ігри, які використовуються в початковій школі, виконують різні функції: активізують інтерес та увагу дітей, розвивають пізнавальні здібності, кмітливість, уяву, закріплюють знання, вміння і навички, тренують сенсорні вміння, навички. Крім того, дидактична гра дозволяє максимально залучити інтелектуальний потенціал у пізнанні світу [4, 521]. Дидактичні ігри допомагають зробити процес навчання цікавим і захоплюючим. Почуття рівності, атмосфера захопленості дають можливість учням перебороти незручність, скутість, зняти бар'єр, утому.

О. Негневицька говорить, що гра – це не просто колективна розвага. Це основний спосіб досягнення всіх завдань навчання, тому необхідно: точно знати, яка навичка й уміння потрібні, що дитина не вміла й чому навчитися в ході гри; гра повинна поставити дитину перед необхідністю розумового зусилля [5, 57]. Отже, дидактична гра є інструментом викладання, який активізує розумову діяльність дітей, що навчаються, дозволяє зробити навчальний процес привабливішим і цікавішим, примушує хвилюватися й переживати. Д. Ельконін наділяє гру чотирма найважливішими для дитини функціями: засіб розвитку мотиваційно-споживацької сфери; засіб пізнання; засіб розвитку розумових дій; засіб розвитку довільної поведінки [8].

На уроках природознавства дидактична гра використовується педагогами з метою засвоєння, поглиблення та систематизації уявлень дітей про навколишній світ, сприяє розвитку їх пізнавальних інтересів та різноманітних здібностей, логічного мислення, творчої фантазії, самостійності, кмітливості, винахідливості, уваги, спостережливості й пам'яті, виховання позитивних рис особистості, формування її найкращих якостей.

Як переконує досвід творчих учителів, дидактичні ігри на уроках природознавства можуть застосовуватись по-різному: весь урок може бути побудований у вигляді сюжетно-рольової гри (коли на урок завітала казкова гостя – зима, весна або ін.); як структурний елемент уроку, під час уроку кілька разів створюються ігрові ситуації (за допомогою казкового персонажа, іграшки, елементів змагання). Для молодших школярів на уроках з природознавства доцільно використовувати такі дидактичні ігри: для розвитку та корекції пізнавальної діяльності (порівняння, відновлення та доповнення цілого, вилучення зайвого, узагальнення); для розвитку мовлення; для розвитку емоційно-вольової сфери (ігри - інсценізації, ігри з елементами сюжету). Також у сучасній педагогічній літературі виділяють

певні види пізнавальних ігор для молодших школярів, а саме: ігри-вправи, ігри-загадки, ігри-змагання, сюжетно-рольові ігри та ігри-мандрівки.

Ігри з природничим матеріалом сприяють розвиткові сприйняття аналізаторів дотику, смаку, запаху (гра «Що в лісі росте», «Скарб», «Дегустація», «Відгадай за запахом», «Що в мішку?»); мислення та уваги (виділення істотних ознак, їх по рівняння та узагальнення) – гра «Дегустація», «Якого кольору предмет»; опису предметів та знаходити їх за описом («Впізнай своє дерево», «Опиши предмет»); знаходити ціле за частиною та частину за цілим; групувати предмети за способом їх застосування («Павутинка»); визначати послідовність стадій розвитку рослин і твар ін. Екологічні ігри у природі можна розділити на пізнавальні та на рухливо-пізнавальні. Останні мають велике значення, бо крім радості руху молодших школярів, несуть і навчальний, пізнавальний зміст.

Розвитку творчих здібностей, розв'язанню питань екологічної культури сприяють саме творчі сюжетно-рольові ігри («Відгадай, хто це?», «Чоловічок з кори», «Намалюємо портрет звіра (птаха)»). Встановлено, що пізнавально-виховний елемент творчої гри досягається при дотриманні методики, де організація, розподіл ролей і підготовка до гри зберігають її неповторність, чарівність, дитячу безпосередність, а також забезпечують знання про об'єкти гри, наближення її умов до реальних ситуацій.

Застосування ігор під час екскурсій у природу дає можливість розкрити перед дітьми різноманітність і красу навколишньої дійсності, привернути увагу до малопомітних, але істотних ознак рослинного і тваринного світу. На такому етапі уроку, як мотивація навчальної діяльності учнів, доцільно використовувати загадки, які покликані зацікавити дітей, несуть в собі розвивальну функцію, що включає в себе розвиток кмітливості. Молодші школярі дуже добре сприймають такі ігри як: гра-подорож «У світі тварин», супер-гра «Кіт в мішку», гра-драматизація «Ображена тварина», пізнавальні ігри «Що спочатку, а що потім?», «Хто де живе?», «Знайти дерево за насінням» та ін.

Використовуючи навчальні ігри на уроках педагог має пам'ятати, що:

1. Вибір форми гри повинен бути педагогічно й дидактично обґрунтований. Потрібно завжди знати мету використання гри.

2. У грі має бути задіяне якнайбільше учнів.

3. Ігри повинні відповідати віку й можливостям дітей.

4. Ігри слугують для розвитку всіх видів діяльності.

У будь-який вид діяльності на уроці можна внести елементи дидактичної гри, і тоді традиційне заняття здобуває захоплюючу форму, тому що навчальні ігри допомагають дітям стати креативними особистостями, учать творчо ставитися до будь-якої справи. Творчо ставитися до справи – значить виконувати її якісно, на більш високому рівні.

Отже, завдання педагога полягає в тому, щоб знайти максимум прийомів, за допомогою яких буде підвищуватися прагнення дитини до активної пізнавальної діяльності. Тому так важливо використовувати дидактичні ігри на уроках природознавства в початкових класах, бо вони формують стійкий інтерес до подальшого вивчення предмету, упевненість в собі, а також сприяють активізації пізнавальної та творчої діяльності учнів початкових класів, розвивають їх мислення, пам'ять, кмітливість, увагу, виховують ініціативність, збагачують мову й закріплюють словниковий запас.

Список використаних джерел:

1. Біла книга національної освіти України / Акад. пед. наук України ; за ред. В. Г. Кременя. – К., 2011. – 342 с.
2. Грошовенко О.П. Активізація пізнавальної діяльності молодших школярів в процесі вивчення курсу природознавства // Вісник науково-методичних досліджень Вінницького гуманітарно-педагогічного коледжу / гол. ред. Заболотний В.Ф. – Вінниця 2012. – С. 13-19.
3. Лупаренко С. Є. Специфіка розвитку пізнавальної активності учнів молодшого шкільного віку / С. Є. Лупаренко // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки. – Запоріжжя: [б. в.], 2009. – Вип. 54. – С. 282-286.
4. Мартусь А. В. Використання дидактичних ігор на уроках природознавства / А. В. Мартусь // «Біологічні дослідження – 2014»: збірник наукових праць V Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих учених і студентів. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – С. 520-523.

5. Негневицкая Е. И. Иностранный язык для самых маленьких : вчера, сегодня, завтра / Е.И. Негневицкая // Иностранные языки в школе. – 1987. – №6. – С.57.
6. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти : підручник / О. Я. Савченко. – К. : Грамота, 2012. – 504 с.
7. Щукина Г. И. Активизация познавательной деятельности учащихся в учебном процессе : учебное пособие для студентов пед. институтов / Г. И. Щукина. – М. : Просвещение, 1979. – 160 с.
8. Эльконин Д. Б. Психология игры / Д.Б. Эльконин – М. , 1978. – С. 45.
9. Ягупов В. В. Педагогіка : навч. посібник / В. В. Ягупов. – К. : Либідь, 2003. – 559 с.

ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ЇХ ВИКОРИСТАННЯ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Я.Тюхтій, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

*Науковий керівник: О.П.Грошовенко, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)*

HEALTH-SAVING TECHNOLOGIES AND THEIR USING IN PRIMARY SCHOOL

Y.Tyuhitiy, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

***Анотація.** У статті порушується проблема охорони, збереження, зміцнення та відтворення здоров'я підростаючого покоління. Особлива увага акцентується на необхідності запровадження здоров'язберігаючих технологій у навчально-виховний процес. Обґрунтовано необхідність оволодіння сучасним вчителем початкової школи здоров'язберігаючими технологіями, що є ознакою його професіоналізму.*

***Ключові слова:** система освіти, молодші школярі, здоров'язберігаючі технології.*

***Abstract.** The article raises out the problem of protecting, preserving, strengthening and reproducing the health of the younger generation. Particular attention is paid to the need to introduce health-saving technologies into the educational process. Owning modern teacher of primary school by health-saving technologies is substantiated.*

***Keywords:** education system, younger schoolchildren, health-saving technologies.*

За даними Міністерства охорони здоров'я України нині кожна 5 дитина народжується з відхиленнями у стані здоров'я. У 90% школярів діагностуються різні патології. В середовищі підростаючого покоління різко прогресують хронічні хвороби серця, органів зору, гіпертонія, неврози, остеопороз, артрити, ожиріння тощо. Сучасний стан здоров'я населення України актуалізує проблему запровадження здоров'язберігаючих технологій, формування валеологічного типу свідомості підростаючого покоління. Навчальний заклад сьогодні має створити оптимальні умови для збереження та зміцнення здоров'я учасників навчально-виховного процесу.

За минулі роки змінилися соціально-економічні, екологічні умови проживання населення України. На жаль, збільшилася кількість чинників ризику, що впливають на здоров'я дітей. Серед них - незадовільний стан здоров'я батьків, погіршення якості навколишнього середовища, збільшення числа новонароджених високого соціального і біологічного ризику, неякісні стандарти медичної допомоги, які не забезпечують у повному обсязі необхідні профілактичні заходи та ін. З початком навчання у школі дитина піддається активному впливу нових факторів зовнішнього середовища. Навчальний процес проектується, у більшій мірі, на стан здоров'я молодших школярів, які навчаються без використання оздоровчих заходів.

Реформування системи освіти призвело до різноманіття видів освітніх установ, широкого упровадження педагогічних інновацій, авторських і різних розвиваючих програм, які погіршили умови і режим навчання. Таким чином, на сьогоднішній день школа перетворюється з чинника покликаного охороняти здоров'я дітей, у фактор, що руйнує його. Тривале перебування учнів у стінах навчальних закладів дозволяє ефективно здійснювати